Kur'an'ın Kadını Özgürleştiren Çağdaş Yorumu -Gannuşi Örneği-

Contemporary Quranic Interpretation Emancipating Woman -Ghannushi Example-

Gülnur Külünkoğlu*

Raşid Gannuşi,

Kur'an ve Yaşam Arasında Kadın,

çev. Muhammed Coşkun, İstanbul: Mana Yayınları. 2017, 2. Baskı.

Modernleşme ile birlikte İslâm'da kadının konumu, Batı'da ve İslâm dünyasında çeşitli başlıklar altında pek çok esere konu olmuştur. İslâm dünyasında kaleme alınan eserler, İslâm'ın ilmî ve felsefî gelişmeye mâni olduğu iddiasında olduğu gibi kadın konusunda da sınırlayıcı olduğu fikri üzerine kurulan Batılı algıya karşı bir savunma şeklinde kaleme alınarak İslâm'ın özünde kadını sınırlayıcı herhangi bir anlamın söz konusu olmadığını kanıtlama amacıyla olmuştur. Gannuşi'nin *Kur'an ve Yaşam Arasında Kadın* adlı eseri de İslâm'da kadının konumunu bu amaçla ele alan önemli bir çalışmadır.

Eser, "Kur'an'da Kadın" ve "Çağdaş Dünyada Müslüman Kadın" olmak üzere iki bölümden ve sonuç kısmından oluşmaktadır. *Kur'an'da Kadın* başlığı altında öncelikle Kur'an'ın metni ve yorumu birbirinden ayrılmış, Kur'an'ın herhangi bir yorumunun kutsallık taşımadığı ifade edilmiştir. Bununla birlikte Kur'an metninin her daim kendisinden yeni anlamlar devşirilebilecek sınırsız bir anlam potansiyeline sahip olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda klasik kaynaklardaki yorumların bağlayıcı olmadığının ve beşerî çabalar olduğunun altı çizilerek Kur'an'ın değil, İslâmî kaynaklarda yer alan kadınları ilgilendiren konulara dair yorumların problemli olduğu ifade

* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi.

edilmiştir (Gannuşi, 2017, s.2). Bu sayede modern dönemin şartları değerlendirilerek geliştirilecek Kur'an yorumları için bir zemin oluşturulmuştur. Bu bölümde ilk bakışta modernizm çerçevesinde açıklanması zor görünen âyet ve hadislerin geleneksel kaynaklarda yer alan kadını sınırlayan yorumları nakledilmekte sonrasında ise ilgili âyetler ve hadisler kadının özgürleştirilmesine katkı sağlayacak şekilde yorumlanmaktadır.

Eserin birinci bölümünde ele alınan ilk mesele, modern dönemde gündemi çokça meşgul etmiş olan kadının yaratılışıdır. Yaratılış konusu bağlamında Nisâ sûresi 1. âyet-i kerîmedeki² “min nefsin vahidetin/tek bir nefis” ifadesinin yorumunda klasik kaynaklarda yer alan “nefs”ten kastın Adem olduğunu ve Havva’nın Adem’in kabburga kemiğinden yaratıldığını ifade eden yorumlar eleştirilmiştir. Âyet-i kerîmede ifade edilmek istenenin Adem’in eşinin de kendisiyle aynı kökten olduğu, Adem’i topraktan yaratan Allah’ın Havva’yı da topraktan yaratmaya kadir olduğu ve hatta nefis kelimesinden Adem’in değil de Havva’nın kastedilmiş olabileceği ifade edilmiştir (Gannuşi, 2017, s. 11).

Modern dönemde kadınların peygamber olup olamayacağı konusu İslâm dünyasını meşgul eden bir mesele olmuştur. Yazar, artık peygamber gelmeyeceğine göre bu meselenin ele alınmasının gereksiz görülebileceğini ifade etmekle birlikte kadını peygamberliğe layık gören görüşü desteklemenin kadın, çocuk ve erkek mustazafların özgürleşmesi yolunda İslâm’ın başlattığı değişimin sürdürülmesine katkı sağlayarak pratik bir fayda sağlayacağı için bu meseleyi ele aldığını açıklamıştır. Eserde kadının peygamber olamayacağı iddiası, yetersiz delillere sahip bir iddia olarak görülmektedir. Ayrıca Gannuşi, bu konunun aydınlatılmasının kadına yönelik olumlu algıya katkıda bulunarak toplumun İslâmîleşmesinin önündeki engeli kaldıracağını altını çizmektedir (Gannuşi, 2017, s.42). Benzer şekilde “Erkek çocuk kız çocuk gibi değildir” ifadesinin geçtiği âyet-i

.....

2 “Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretilen Rabbinizden sakının. Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir” (Nisâ 4/1).

kerîmenin³ bağlamı yansıtılarak âyet-i kerîmeden erkeğin üstünlüğü anlamının değil, bilakis kadının yüceltilmesinin söz konusu olduğu vurgulanmıştır (Gannuşî, 2017, s.31). Tefsir kaynaklarında bütün kadınlara teşmil edilerek yanlış yorumlanan Yûsuf sûresi 28. âyette⁴ Mısırlı azizin karısına hitaben söylediği “sizin tuzağınız gerçekten büyüktür” ifadesinin Allah’ın sözü olarak algılandığı için kadının aşağılanmasına hizmet eden bir araca dönüştüğü ifade edilmiştir. Kur’an’ın bu ifadeyi onayladığına ilişkin bir delilin söz konusu olmadığına altını çizen Gannuşî, kadın hakkındaki olumsuz yargıyı besleyen bakış açısını reddederek olumlu bakış açısına hizmet edecek yorumlar zikretmiştir (Gannuşî, 2017, s.45-53). Bu örneklerde görüldüğü üzere yazara göre Kur’an’ın yanlış yorumlanması neticesinde kadını toplumsal alanda sınırlayan yahut ayırıştıran bir algı ortaya çıkmıştır.

Çağdaş Dünyada Müslüman Kadın adlı ikinci bölüm, Tunus’ta yazarın sunduğu tebliğlerden, hapishanede yazdığı -sonrasında Tunus İslâmî hareketi tarafından düzenlenen bir kongrede temel metin olarak kabul edilmiş- bir makaleden ve katılımın kısıtı olan bazı özel toplantılardaki diyaloglardan oluşturulmuş eklerden müteşekkildir. Bu bölümde müslüman kadının çalışması, eğitimi, liderliği, erkeklerle bir arada bulunması gibi konular ele alınmıştır. Yazara göre kadının eğitimi, çalışması, sosyal ve siyasî faaliyetlerde bulunmasının İslâmî olarak hiçbir mahzuru yoktur. Kadına yönelik engelleme ve sınırlamaların, yazarın “çöküş dönemi”⁵ olarak nitelendirdiği dö-

.....

3 “İmrân’ın karısı şöyle demişti: ‘Rabbim! Karnımdakini azatlı bir kul olarak sırf sana adadım. Adağımı kabul buyur. Şüphesiz (niyazımı) hakkıyla işiten ve (niyetimi) bilen sensin. Onu doğurunca, Allah, ne doğurduğunu bilip dururken: Rabbim! Ben onu kız doğurdum. Oysa erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Kovulmuş şeytana karşı onu ve soyunu senin korumanı diliyorum’ dedi” (Âl-i İmrân 3/35-37).

4 “(Kocası, Yûsuf’un gömleğinin) arkadan yırtılmış olduğunu görünce, (kadına): ‘Şüphesiz, dedi; bu, sizin tuzağınızdır. Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür” (Yûsuf 12/28).

5 Yazarın çöküş dönemi olarak ifade ettiği dönem, yine yazarın ifadeleriyle İslâm’ın -kadına özgürlük bahşeden- özünden uzaklaşarak kadının pasifleştirildiği ve ufkunun daraltıldığı, gerçekten İslâmî olmayan şeylerin İslâm’a dahil edildiği bir dönem olarak tanımlanabilir. Yazar bu dönemi belli bir zamanla sınırlamamakta ve yüzyıllar sürdüğünü ifade etmektedir (Gannuşî, 2017, s. 76-77).

nemde ortaya çıkmış sınırlayıcı yorumlardan kaynaklandığı beyan edilmiştir. Toplumsal değişim için toplumun en temel unsuru olan kadının bu sınırlayıcı bakış açısından kurtarılması şart koşulmaktadır. Bu sebeple kadının toplumdaki konumunun ıslahı konusunda zaman zaman âyetlerin bir teşvik unsuru olarak kullanıldığı görülmektedir:

“...Dolayısıyla bu hususta ‘O zorba halk oradan çıkmadıkça bizler oraya girmeyiz’ diyen İsrail oğullarının yaptığı gibi korkak ve ürkek bir tavır değil, aksine ‘O kapıdan girin ve onlara baskın yapın, eğer bunu yaparsanız muhakkak galip geleceksiniz’ âyetinde⁶ sözü edilen cesur ve atılgan bir tavır sergilememiz gerekmektedir” (Gannuşi, 2017, s. 87).

Eğitim konusunda da herhangi bir sınırlamayı kabul etmeyen Gannuşi’ye göre kadının eğitimi belli alanlarla sınırlandırılmamalıdır. Geçmiş dönemde “basit işlerle”⁷ meşgul edilen kadın artık yüksek düzeyde eğitim alarak topluma katkıda bulunmalıdır. Ne annelik ne de ev işleri buna engel değildir. Kadının hem çalışıp hem de evinin işleriyle ve çocuklarıyla meşgul olmasının zorluğu kabul edilmektedir. Ancak bu durum maslahat açısından ele alınarak bunun bir fedakarlık olarak gerçekleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Çünkü Gannuşi için çeşitli iş kollarında müslüman kadınların yer alması, topluma müslüman kadın portresinin model olarak sunulabilmesi anlamına gelmektedir. Bu bakımdan kadının İslâmî hareket içinde bulunmasını zorunlu görmekte ve müslüman kadın liderlere olan ihtiyaca dikkat çekmektedir. Bir taraftan İslâm’ın çok sayıda işsiz erkeğin mevcudiyeti durumunda veya çocuklarına bakmak mecburiyetinde olan kadınlara iş verilmesini hoş karşılamadığını ifade ederken diğer taraftan kadını sosyal ortama davet etmekte ve evleri birer kadın hapisanesine dönüştürmeyi kınamaktadır (Gannuşi, 2017, s.91). Ona göre kadının erkeğe muhtaç olmaktan çıkması, onun eline bakar halden kurtulması, haklarını kendi başına kazanabilmesi için

.....

6 Mâide 5/22-23.

7 Yazarın basit işler olarak nitelediği işlerden kastı açık olmamakla birlikte kadının eve hapsedilmesi eleştirisinden anlaşıldığı kadarıyla bu işlerin yüksek düzeyde eğitim gerektirmeyen ev içi işler olduğu anlaşılmaktadır.

kendisine olan özgüvenini kazanabilmesi gerekmektedir (Gannuşı, 2017, s. 99).

Ancak kadının özgürleşmesine yönelik bütün bu teşviklere rağmen eserde Batı tipi özgürleşmenin problemleri üzerinde de durularak iyi-kötü ayrımı yapmayan bir Batılılaşma projesi eleştirilmiştir. Batılı kadının özgürleşme biçimi, müslüman kadının durumuna bütünüyle uymamaktadır. Batıdaki özgür kadın, kapitalist sistemin dayatmalarına karşı özgürleşememiştir. Bu noktada “Batılılaşmış kadın” profiline karşı “İslâm’ın özgür kadın” profili öne çıkarılmaktadır. İlk bölümde güçlü müslüman kadın imajını teşvik etmek için geleneğe eleştiri getiren yazarın ikinci bölümde kendi coğrafyasındaki Batılılaşma’nın aile ve kadına verdiği zararlardan yakındığı görülmektedir. Tunus örneği özelinde kayıtsız şartsız Batılılaşma projesinin aile yapısının şiddetle sarsılması, boşanma oranlarındaki artış ve toplumun kendi kimliğinden uzaklaşması ile neticelendiği ifade edilmiştir (Gannuşı, 2017, s.117). Bu tür bir Batılılaşma’ya tepki olarak “İslâmî olan ile çöküş aşrında İslâm’a dahil edilenler”e ayrıştırılmadan tümüyle sahip çıkıldığı zikredilmiştir. Tümüyle Batılılaşma’yı savunma ve tümüyle geleneği sahiplenme olarak özetlenebilecek her iki uçtaki toptancı tavrın dışında müslümanların dinlerini hem Kur’an ve sünnete hem de değişen çağın şartlarına uygun bir şekilde ifade etme seçeneklerine dikkat çekilmiştir. Bu sebeple Gannuşı, idealindeki müslüman özgür kadın profilini Batı’nın egemen paradigmasıyla bire bir uyumlu Batılılaşmış özgür kadın profilinden titizlikle ayıştırmaya çalışmakta ve müslüman kadının özgürleştirilmesini teşvik etmek için hem Batılı değerlere hem de Kur’an’a sıklıkla atıfta bulunmaktadır.